

ISSN 0027-8084
UDK 808.61/.62

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

НАШ ЈЕЗИК

XXXIV/3—4

**БЕОГРАД
2002/2003**

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР:

др Даринка ГОРТАН-ПРЕМК, мр Владо БУКАНОВИЋ,
др Драгана МРШЕВИЋ-РАДОВИЋ, др Мирослав НИКОЛИЋ, др Асим ПЕЦО,
др Љубомир ПОПОВИЋ, др Милица РАДОВИЋ-ТЕШИЋ, др Стана РИСТИЋ,
др Живојин СТАНОЈЧИЋ, др Срето ТАНАСИЋ, др Драго ЂУПИЋ,
др Егон ФЕКЕТЕ

Секретар:
мр Александра Марковић

Уредник:
др МИРОСЛАВ НИКОЛИЋ

Према Мишљењу Министарства за науку, технологију и развој Републике Србије
бр. 413-00-1715/2001-01 ова публикација је од посебног интереса за науку.

НАШ ЈЕЗИК, часопис за српски књижевни језик, покренуло је 1932. године Лингвистичко друштво у Београду, на челу са Александром Белићем, који је уредио седам књига предратне серије, као и девет књига и први двоброј десете књиге у новој, послератној серији часописа. Од књ. X/3-4 до XXI/1-2 уредник часописа био је Михаило Стевановић, а у перноду од 1975. до 1996. г. (књ. XXI/3-XXX) Митар Пешикан. — *Наш језик* излази у четири годишње свеске, које чине једну књигу. Издаје га и прима рукописе Институт за српски језик САНУ, Ђуре Јакшића 9. Рукописи се не враћају. Претплату у износу од 200 динара за књигу уплатити на жиро-рачун Института бр. 40806-603-4-864. Цена појединачне свеске износи 100 а двоброја 200 динара.

CIP — Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

81

НАШ језик / уредник Мирослав Николић. — Год. 1, бр. 1 (1932/1933) — год. 8, бр. 1 (1941); Н. С. Књ. 1 (1949/1950)— . — Београд : Институт за српски језик САНУ, 1932/1933- (Београд : Чигоја штампа). — 22 cm

Тромесечно

ISSN 0027-8084 = Наш језик

COBISS.SR-ID 615951

АЛЕКСАНДРА МАРКОВИЋ
(Институт за српски језик САНУ, Београд)

О ЗНАЧЕЊУ РЕЧИ ПАВЕДРИНА

У раду се, уз критички осврт на постојеће дефиниције речи *паведрина*, анализира њено значење на материјалу грађе за Речник САНУ.

1. Покушај да дефинишемо значење речи *паведрина* у Речнику САНУ показао се као проблематичан. Појавило се неколико могућних тумачења ове речи. С једне стране стајали су примери из грађе за Речник САНУ, а с друге постојеће дефиниције и објашњења. Наше језичко осећање није било од помоћи, будући да реч *паведрина* немамо у свом речнику.

2. Ситуација у речницима српског (српскохрватског) језика показује следеће:

— У Вуковом рјечнику (прво издање не садржи ову одредницу¹) *паведрина* је дефинисана описно — *кад је небо све облачно, ња се гдје-шћо њроведри*. Као илустрација наведена је пословица у којој се истиче разлика између облачног времена и *паведрине* — *Кад вођ одговори слијепцу (на питање како је вријеме) да је облачно, он му каже: разведриће се; али кад му рече да је паведрина, он му каже: „Бјеж’ у село, вођо!“* (Вук Рј. 1935).

— У српскохрватско-немачком речнику (Р-К 1928) *паведрина* је преведена као *halbbewölkter Himmel*, отприлике као *јолу-облачно небо*.

— У Рјечнику ЈАЗУ преузета је Вукова дефиниција (као и пример).

— У Речнику МС *паведрина* је дефинисана као *нейошћуна, слаба ведрина, јолуведрина*. Сам префикс *ја-*, према истом речнику, у сложеници указује да је оно што именица или придев у основи означавају *друго, друкчије, лошије, сјоредно, да је јодражавање, имитација нечега; да није изворно, јрвобијно, јраво*.

— Као делимичан путоказ послужиле су нам дефиниције именица *јроведрина* и *јроведрица* у Речнику МС. *Проведрина* је дефинисана

¹ Уп. Вук Стеф. Карацић, *Српски рјечник ...*, Беч 1818.

као *йовеће* или *велике ведре йовршине на небу између облака*, а *йроведрица* као *мање ведре йовршине на облачном небу*.²

3. У радовима посвећеним творби речи у српском језику префикс *йа-* углавном се (и с правом) одређује као маргиналан, а међу ретким примерима именица са овим префиксом често је и *йаведрина*.³

— У раду посвећеном именицама са префиксом *йа-* М. Радовић-Тешић указује на граматике српског (српскохрватског) језика које се њима баве, и на начин на који се приступа дефинисању именица са овим префиксом. Ауторка приступа семантичкој анализи оваквих твореница, и издваја „неколико семантичких нијанси које овај префикс уноси везујући се за различите творбене основе“ (Радовић-Тешић 1999: 119).⁴ Од осам издвојених значења прво је значење *йросйорне близине, скрајнуйосйи*, којим је објашњена и именица *йаведрина*, према ауторки *ведро небо йрошарано месйимично беличасйим облацима*, и уз коментар да је ова реч „у нормалној употреби“ (ibid., 120).⁵

— И. Клајн констатује да је овај префикс раније био коришћен у научној терминологији, као и да су данас речи њиме изведене застареле. Он као мање познате наводи и именице *йавечера*, *йаведрина*⁶, *йазакуй* (уп. Клајн 2002: 187). Клајн каже да је у редовној употреби остала „једна једина реч — *йайерје*, али она није довољна да одржи *йа-* као префикс у свести говорника савременог српског језика“ (ibid.).

4. Сада се враћамо *йаведрини*. Као што смо видели (уп. тачку 1 овога рада) речничке дефиниције које нам стоје на располагању могу да се сведу на следеће: *кад је небо сасвим облачно, само се йонегде йроведрава* (Вук, Рјечник); *йолублачно небо* (Р-К 1928); *нейоййуна, слаба ведрина, йолуведрина* (Речник МС); *ведро небо йрошарано месйимично беличасйим облацима* (Радовић-Тешић 1999, уп. т. 3 овога рада). Ми бисмо се, као за најприближнију, определили за прву, Вукову дефиницију, као и за први део дефиниције из Речника МС — *не-*

² Примери наведени као илустрација датих значења не говоре јасно зашто се у првом случају говори о *йовећим* или *великим ведрим йовршинама*, а у другом о *мањим ведрим йовршинама*. Претпостављамо да мотиви лексикографа потичу од суфикса којима су изведене ове именице, *-ина* односно *-ица*. Да напоменемо да на синонимност именица *йаведрина* и *йроведрица* Речник МС не указује. Овакав податак наводи М. Кушар: „Проведрило се ... вријеме је пробљеснуло ... Према томе су постале именице: *проведрица* (или *паведрина*), *проблијеска*“ (М. Кушар, Народна благо, Сплит-Љубљана 1934, стр. 10).

³ М. Стевановић префикс *йа-* уопште не наводи (уп. Стевановић 1970). О овоме уп. и (Бабић 1986: 331). Бабић закључује да осим у ботаничкој и зоолошкој терминологији, за сложенице са префиксом *йа-* у општем језику има само неколико потврда (међу тим потврдама је и наша реч).

⁴ Неке од њих су: просторна близина, скрајнутост; временски след, оно што временски долази иза, после, што следи иза нечега, што се поново јавља; сличност, идентичност са нечим/неким, замена за некога; оно што је споредно, лошије, закржљало, мало, придодато ономе што је означено именицом у мотивационој основи; оно што је друго, друкчије, неправо.

⁵ У ову значењску групу ауторка је сврстала и именице: *йалучак* (мала ливада крај воде) и *йарубак/йарубица* (споредна, мала њива).

⁶ Како нам се чини, *йаведрину* Клајн дефинише према Речнику МС.

йоййуна, слаба ведрина. Не слажемо се са другим делом ове дефиниције — *йолуведрина*, као ни са дефиницијом *йолублачно небо* (Р-К 1928); дефиниција М. Радовић-Тешић садржи елементе за које ми не налазимо потврду. Да објаснимо и зашто.

Семантичку структуру ове именице посматрамо овако: као примарно значење (у Речнику САНУ га обележавамо као 1. а.) издвајамо — *делимична, слаба ведрина; облачно небо са (мањим или већим) ведрим йовршинама*. Као примере за ово значење наводимо пример М. Шапчанина: Плаве очи доликоваху њену лепушкасту лицу као плаво небо на *йаведрини* (М. Шапчанин, Целокупна дела, књ. III, Српски писци, Београд, стр. 350), као и стихове Ј. Симовића: „Гатајте ви и месечину и сунце, / и ведрину и *йаведрину*⁷ гатајте! / Мени се и црвеним плајвазом / црно пише! (Ј. Симовић, Видик на две воде, песме, Београд 1980, стр. 10). Да паведрина означава *йолуведрину* (или слично, али са другог аспекта посматрано, *йолублачно небо*), односно *ведро небо йрошарано облацима* не би се могло направити поређење које је направио Шапчанин (мислимо на поређење између утиска који остављају очи на нечијем лицу и плаво небо на паведрини).

Под 1. б. долази значење које сматрамо резултатом метонимије од примарног — *ведрина на облачном небу, део неба који није йод облацима; йаведрина* је део неба кроз који се, као кроз прозор указује неки видик, или кроз који просијавају сунчеви зраци. Навешћемо само неке примере : Небо ведро или са *йаведринама*, између којих или кроз које сунце просијава, одсева или одблескава (Ј. Цвијић, Основе за географију и геологију Македоније и Старе Србије, књ. III, Београд 1911, стр. 996). Осећам како... као видик кроз *йаведрину*, пробија... узбудљиви мотив завичаја (Б. Петровић, Лагано промичу облаци, Београд 1955, стр. 128).⁸

Под 1. в. ставили смо: *делимично ведро време, време које йрећиходи киши или следи йосле ње*. Као потврде овога значења имамо горе наведену Вукову пословицу (в. стр. 1 овога рада) као и пример: Кад смо ловећи за *йаведрине* стигли до шумице... а киша стала ромињати, рећи ће мој гост (И. Цепелић, Мало шале — нешто збиље, ловачке цртице, Загреб 1936, стр. 265).

И да наведемо још примере за фигуративно употребљену реч *йаведрина* у оквиру овога значења — У облаку мојих јада / једна ми је *йаведрина*: / Знадем како и ти страда / будалино Саведрина! (Л. Костић, Песме, Београд 1940, стр. 131). У почетку XX [века] политичко стање у Србији постало [је] тешко и несносно. Све је било политички мрачно; нигде *йаведрине* и благог зрака (Ј. М. Продановић, Наши и страни, огледи из историје књижевности и културе, Београд 1949, стр. 181). Па-

⁷ Можда би се парови именица *месечина/сунце* и *ведрина/йаведрина* у овим стиховима могли посматрати као нека врста неправих антонима.

⁸ Као потврду овакве значењске поделе наводимо чињеницу да се *йаведрина* у оним значењима која смо ми одредили као примарна не употребљава у множини (будући да означава атмосферско стање, небо или време), док је секундарно значење ове именице потврђено и множинским облицима (в. горе пример Ј. Цвијића).

ведрина би се у овим примерима можда могла дефинисати као оно што улива утеху (код Л. Костића) или наду (пример Ј. Продановића).

5. Деривациони систем ове именице је сиромашан; ту су деминутивна именица *йаведриница*, потврђена једним примером⁹; придев *йаведрасић*, са две потврде¹⁰, и за нас индикативан пример из збирке речи Ј. Ј. Змаја — *йаведрићу се* — „Каже се, кад се облачно небо почне по гдегде проведравати“.

6. Већина наших примера (како оних које смо у раду цитирали, тако и оних које нисмо) је с краја XIX и из прве половине XX века. Располажемо само једним савременијим примером из 1980. године (то су стихови Љ. Симовића које смо цитирали, в. т. 4 овога рада). Ово нам говори да реч *йаведрина* више није део лексикона говорника савременог српског језика, као и да је крајње обележена (како стилски, тако и временски).

Ову тврдњу могу да поткрепе две чињенице. Прва је та да је претрага коју смо направили у Корпусу савременог српског језика¹¹ на упит паведрин(a/e/i/o/om/y) као резултат имала само именицу *йаведрина* из Вукове пословице коју смо навели. Упити паведраст(a/o), паведриниц(a/e), паведрити — нису дали резултата. И друго. За потребе овога рада направили смо анкету међу колегама и познаницима. Одговор је био да немају никакву представу о томе шта *йаведрина* значи.

И да завршимо покушајем да одредимо које значење префикс *йа-* уноси у ову реч. Од осам значења која је издвојила М. Радовић-Тешић (в. т. 4 овога рада), одлучили бисмо се за значење *други, друкчији, нејрави*. У групу твореница у које префикс *йа-* уноси ово значење ауторка је сврстала именице *йамрак, йаслика, йасунце, йалик*. Сматрамо да постоји сличност између *йамрака* (сумрака) и *йаведрине*. Као што памрак заиста означава 'врсту' мрака (али непотпуног, неправог), тако и *йаведрина* означава 'врсту' ведрине која није права јер је окружена облацима.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

- Бабић 1986:** Стјепан Бабић, *Творба ријечи у хрватском књижевном језику*, Загреб.
- Вук Рј. 1935:** Вук Стеф. Караџић, *Српски рјечник истаумачен њемачкијем и латинскијем ријечима*, четврто државно издање.
- ГрСАНУ:** Грађа Речника српскохрватског књижевног и народног језика САНУ.
- Клајн 2002:** Иван Клајн, *Творба речи у савременом српском језику, Први део: Слагање и йрефиксаија*, Београд — Нови Сад.

⁹ Кроз *йаведринице* међу облацима падоше на мрачну воду жућкасте пеге месечевих зракова (Звезда, лист за забаву, поуку и књижевност, уредник Јанко Веселиновић, књ. I, Београд 1900).

¹⁰ Замислите промјене које настају како сунце броди по вишњој пучини, кад је ведро небо, паведрасто, облачно (С. Матавуљ, Са Јадрана, Београд 1891, 130). Данас је небо паведрасто (Рјечник ЈАЗУ).

¹¹ Корпус је направљен на Математичком факултету Универзитета у Београду.

- Радовић-Тешић 1999:** Милица Радовић-Тешић, *Именичка образовања с префиксом па у српском језику*, Зборник радова са Четвртог лингвистичког скупа „Бошковићев дани“; научни скупови, књ. 53; Одјељење умјетности, књ. 17, стр. 117–121.
- Речник МС:** *Речник српскохрватског књижевног језика* Матице српске, књ. IV, Нови Сад.
- Рјечник ЈАЗУ:** *Рјечник хрватскога или српскога језика*, Југославенска академија знаности и умјетности, дио IX, Загреб 1924–1927.
- Р-К 1928:** др Светомир Ристић и Јован Кангрга, *Речник српскохрватског и немачког језика, други део: српскохрватско-немачки*, Београд.
- Стевановић 1970:** Михаило Стевановић, *Савремени српскохрватски језици, I*. Друго издање, Београд.